

Saparov Abat Tursinbayevich

Nukus davlat pedagogika instituti

Maktabgacha tarbiya va difektologiya kafedrası o'qituvchisi.

Annotatsiya. *Ushbu maqolada psixologiya fani va uning rivojlanishi, tarixi va istiqbollari haqida so'z boradi.*

Kalit so'zlar. *Psixologiya, psixika, inson, hodisa, psyuxe, logos, ruhiyat, predmet, maqsad, stress.*

Har qanday konkret fan boshqa fanlardan o'z predmetining xususiyatlari bilan farq qiladi. Psixologiya o'rganadigan hodisalarning o'ziga xos xususiyatlarini aniqlash yanada qiyinroq. Bu hodisalarni tushunish ko'p jihatdan psixologiya fanini egallash zaruratiga duch kelgan odamlarning dunyoqarashiga bog'liqdir. Qiyinchilik, eng avvalo, shundan iboratki, psixologiya o'rganadigai hodisalar kishilar aqlida allaqachonlardan buyon alohida hodisalar sifatida bo'rttirilib va hayotdagi boshqa ko'rinishlardan ajratilib kelindi.

Psixologiya inson hayotining muhim tarkibiy qismidir, chunki bizning hayotimiz asab tizimini qo'zg'atadigan stress va tajribalarga to'la. Inson psixikasiga ko'plab omillar ta'sir qiladi, birinchi navbatda bu yosh, chunki har qanday insonni hayoti davomida turli xil psixologik muammolar ta'qib qilinadi.

“Psixologiya” so'zi ikkita grek so'zlaridan - “psyuxe” - jon, ruh va “logos”- ta'limot, ilm so'zlaridan iborat bo'lib, an'anaviy ma'noda inson ruhiy dunyosiga aloqador barcha hodisalar va jarayonlar uning predmetini tashkil etadi. Boshqacha qilib aytganda, psixologiyaning predmeti har birimizning tashqi olamni va o'z-o'zimizni bilishimizning asosida yotgan jarayonlar, hodisalar, holatlar va shakllangan hislatlar tashkil etadi. Psixologiya bo'yicha adabiyotlarda uning predmetini qisqacha qilib, psixikadir, deb ta'rif berishadi. Psixika - bu inson ruhiyatining shunday holatiki, u tashqi olamni (ichki ruhiy olamni ham) ongli tarzda aks ettirishimizni, ya'ni bilishimiz, anglashimizni ta'minlaydi. Lekin bu qisqa ta'riflardan psixikaga aloqador jarayonlar ongning aks ettirish shakllari ekan, degan yuzaki xulosaga kelish noto'g'ri bo'ladi.

Psixologiya tibbiyotning ruhiy buzilishlarni aniqlash va davolash bilan shug'ullanadigan psixiatriya va ruhiyat orqali organizmga terapevtik ta'sir o'tkazish yordamida kishilarni emotsional, shaxsiy va ijtimoiy tabiatli muammolardan xalos etish bilan shug'ullanadigan psixoterapiya bo'limi bilan chambarchas bog'langan.

Qadimgi davrlarda psixologiya falsafa bilan bog'liq edi, chunki psixologiya odamlar ko'rmagan narsalarni o'rganadi. Psixologiya - bu inson tanasini o'rganadigan fanlardan biri, ammo faqat ong qismini o'rganadi.

Psixologiya Qo'shma Shtatlar va SSSR o'rtasidagi sovuq urush davrida, urush armiyalar tomonidan emas, balki razvedka xodimlari va ayg'oqchilar tomonidan olib

borilgan davrda amaliy ahamiyat kasb etdi. Skautlarga o'ta jiddiy psixologik ta'sir ko'rsatildi va Sovet Ittifoqi psixologik qurol yordamida ma'lum balandliklarga erishdi. Bunday qurollarning turlaridan biri ultratovush edi, odamning quloqlari bu tovushni sezmaydi, ammo bunday tovushning inson miyasiga ta'siri juda katta. Sovuq urush tugagach psixologik qurollar to'g'risidagi ma'lumotlar tasniflandi va keyinchalik yo'q qilindi.

Psixologiya fanining ob'yekti — turli ruhiy fenomen tashuvchilarning jamlanmasi bo'lib, ularning asosiylari xulq-atvor, faoliyat, katta va kichik ijtimoiy guruhlardagi odamlar o'rtasidagi munosabatlari hisoblanadi.

PSIXOLOGIYA VAZIFALARI

- Psixik hodisalarning mohiyatini tushunishni o'rganish;
- Ularni boshqarishni o'rganish;
- Olingan bilimlardan amaliyotning turli sohalari samaradorligini oshirish uchun foydalanish;
- Psixologik xizmat amaliyotining nazariy asosi bo'lish.

Zamonaviy dunyoda inson har doimgidan ham ko'proq psixologiyaga muhtoj. Axir, har birimiz stress va muammolar bilan o'ralganmiz. Zamonaviy bolalarning qo'rquv yoki stressdan psixologik shikastlanishlari tez-tez uchraydi. Bolalar psixologik kasalliklarga juda moyil, chunki zamonaviy dunyoda shahvat, buzuqlik, zo'ravonlik hamma joyda mavjud. Kompyuter juda katta ta'sirga ega, chunki agar bola bolaligidan shafqatsiz o'yinlarni o'ynasa, keyinchalik bu shafqatsizlik uning o'ziga va yaqinlariga zarba beradi.

Bugungi kunga qadar psixologiya fani inson miyasini yashiradigan bilimlarning ozgina qismini o'rganib chiqdi, chunki uning bilim chegaralari cheksiz va buyukdir.

Ammo psixologiya nafaqat kasalliklar, balki bu o'z-o'zini va qobiliyatlarini bilishdir. Axir, hamma inson miyasi qanday joylashtirilganligi va nimalarga qodir ekanligi bilan qiziqadi. Millionlab olimlar o'zlarini bilishga qiziqqan odamlar uchun psixologik testlarni o'tkazadilar. Ushbu testlarning barchasi insonning har xil faoliyat turlariga moyilligini ko'rsatadi. Nimaga ko'proq moyil ekanligingizni va siz uchun eng yaxshi variantni bilsangiz, hayotda o'z o'rningizni osongina egallashingiz va undan nafaqat jismoniy, balki ruhiy jihatdan ham bahramand bo'lishingiz mumkin. Ammo ong osti jumboqlarini cheksiz o'rganishingiz mumkin, chunki bitta jumboqni yechishingiz bilanoq darhol yangilari paydo bo'ladi va bu abadiy davom etishi mumkin.

Psixologiya yaxlit va mustaqil fan sifatida odamlarda gumanistik mentalitetning shakllanishiga xizmat qilib, inson omiliga aloqadorligi uning shu yo'nalishdagi muammolarni ma'lum ma'noda o'rganadigan barcha fanlar bilan bevosita aloqasini taqozo etadi. Bular birinchi navbatda ijtimoiy-gumanitar fan sohalari bo'lib, psixologiyaning ular orasidagi mavqei o'ziga xos va yetakchidir. Falsafa va uning oxirgi paytlarda shakllanib, rivojlanib borayotgan ijtimoiy falsafa qismi bilan bo'lgan aloqa bu ikkala fanning inson va uning hayoti mohiyatini to'la anglash va uning rivojlanib tendensiyalarini belgilashdagi o'rni va ahamiyatidan kelib chiqadi. Tabiat, jamiyat va inson tafakkurining rivojlanishiga oid bo'lgan umumiy qonuniyatlar va prinsiplarni psixologiya falsafaning bazasidan oladi va

shu bilan birga o'zi ham inson ongi va tafakkuri qonuniyatlari sohasidagi yutuqlari bilan falsafani boy ma'lumotlarga ega bo'lishiga yordam beradi.

Kundalik psixologiya bilan taqqoslaganda, ilmiy psixologiya psixik hayotni o'rganish uchun kontseptual va metodik apparatiga ega maxsus intizomni ifodalaydi. Shu bilan birga, psixologiya uning o'rganish ob'yekti o'z holatlarini ichki aks ettirishga qodirligi dalili bilan bog'liq xususiyatlarga ham ega. Ilmiy va kundalik psixologiya bir-biridan tubdan farq qiladi, biroq o'zaro bog'liqligini saqlab qolgan holda.

Psixologiya tabiiy va gumanitar fanlar bilan ham bog'liqlikka ega. Psixologiya va tabiiy fanlar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik insonning biologik tabiatiga asoslangan. Biroq insonning o'ziga xos xususiyati yana shundaki, u ijtimoiy mavjudot bo'lib, uning psixik fenomenlari ko'p jihatdan ijtimoiy shartlar bilan belgilanadi. Shu sababli bu fan gumanitar fanlar bilan ham bog'liq. Psixologiyaning o'ziga xos xususiyati — bu ob'yekt va sub'yektning mos kelishi, ya'ni o'rganish instrumenti sifatida refleksiyaning foydalanish talabi.

Har birimizda mavjud bo'lgan sezgilar, idrok, diqqat, xotira, xayol, nutq, tafakkur, hissiyot, iroda kabilar psixik jarayondir. Bulardan tashqari har bir shaxsning o'zigagina xos bo'lgan xususiyatlar: qiziqish, havas, qobiliyat va iste'dod, temperament va xarakter kabilar ham psixik jarayonlar jumlasiga kiradi. Psixik jarayonlarning umumiy yig'indisini bir so'z bilan psixika deb yuritimiz. Psixika organik hayotning yuksak formalaridan bo'lib, u hayvonlar va insonga xosdir. Lekin hayvonlarning psixikasi inson psixikasiga nisbatan soddaroq tuzilgan. Inson psixikasi miqdor jihatidan ham, sifat jihatidan ham hayvonnikidan farq qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.

1. Davletshin M.G Umumiy psixologiya T-2002 y
2. Джемс В. Психология.- М., 1991
3. Дружинин В. Н. Психология общих способностей. — 2-е изд. — СПб.: Питер, 1999
4. Turg'unov Q. Psixologiya terminlarining ruscha-o'zbekcha izohli lug'ati T; "O'qituvchi" nashriyoti 1975 y
5. Umumiy psixologiya (A.V.Petrovskiy tahriri ostida) T; "O'qituvchi" 1992 y
6. G'oziev E.G' Umumiy psixologiya 1-2 kitob T-2002 y